UNIVERSITÄTS
BIBLIOTHEK
WUPPERTAL

BERGISCHE
UNIVERSITÄT
WUPPERTAL

Universitätsbibliothek Wuppertal

Comoediae

Terentius Afer, Publius

Lugduni, Anno Christi M.CCCC.LXXXX die vicesima octava Maij

Terentii vita

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.
Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

urn:nbn:de:hbz:468-1-132

Visual Library

Terentii vita

Publius Terentius afer carthagine natus: ſer
uiuit Rome Terētio Lucano ſenatori a quo ob ingeniū ⁊ formā nō
inſtitutus mō liberaliter ſed ⁊ mature manumiſſus Quidā captū eſ
ſe exiſtimāt. qđ fieri nullo mō potuiſſe Feneſtella docȝ cū in fine ſecū
di belli punici ⁊ ante initiū tertij natus eſt ⁊ mortuꝰ. Nec ſi a numi-
dis aut getulis captus ſit ad ducem Romanū ꝑuenire potuiſſe nul-
lo cōmertio inter Italicos ⁊ Afros: niſi poſt deletam carthaginē ce
pto. Hic cū multis nobilibus familiariter vixit. Sȝ maxime cū Scipione Africano ⁊ cuȝ
Lelio quibꝰ etiā corporis gratia cōciliatos exiſtimat. Quod ⁊ ipm̄ Feneſtella arguit: cōtē
dens vtroqȝ maiorē natu fuiſſe: q̄uis Cornelius nepos equales oēs fuiſſe tradit. ⁊ Por-
cius ſuſpitionē de cōſuetudine per hec faciat: dum laſciuā nobiliū ⁊ fucoſas laudes petit
dum Africani voce diuina inhiat auidis auribus: duȝ ad Furiū ſe cenitare. ⁊ Leliū putat
pulchrū: dum ſe amari ab his credit crebro in albanū rapi ad florem etatis ſue ipſius ſub
latis rebus ad ſummā inopiā redactus eſt. Itaqȝ e conſpectu oīuȝ abijt in greciā in terrā
vltimā: mortuꝰ in ſtimphalo archadie oppido. Nichil. P. Scipio profuit nichil ei Lelius
nil Furius tres per idem tēpus qui agitabāt nobiles. Facillime eoꝝ ille opa ne domū qui
dem habuit cōducticiā ſaltē vt eſſet quo referret obitum dn̄i ſeruulus. Scripſit comedias
ſex: ex quibus primā Andriā cū edilibus daret iuſſus ante Cerio recitare: ad cenantē quū
veniſſet dictus eſt initiū quidē fabule qđ erat cōtēptiore veſtitu ſub ſellio iuxta lectulū reſi
dens legiſſe: poſt paucos vero verſus inuitatus vt accumberet cenaſſe vna: deinde cetera
percurriſſe non ſine magna Cerij admiratione. ⁊ hanc autē ⁊ quīqȝ reliquas equaliter po
pulo probauit. Quāuis Volcatius de enūeratione ita ſcribit. ſumeretur ecyra ſexta ex his
fabula. Eunuchus quidā bis acta eſt. meruitqȝ preciū quātū nulla alia cuiuſq̄ comedia vi
delicet Octo milia nūmuȝ. ꝓpterea ſummo quoqȝ titulo aſcribitur. Nam adelphoꝝ princi
pium Varro etiam prefert principio Menādri. Non obſcura fama eſt adiutū Terentium
in ſcriptis a Lelio ⁊ Scipione quibꝰ cū familiariter vixit. eandē ipſe auxit. nūq̄ eīm niſi leni
ter ſe tutari conatur. vt in ꝓlogo Adelphoꝝ. Nam qđ iſti dicunt maliuoli homīes nobiles
hunc adiutare aſſiduēqȝ vna ſcribere. qđ illi maledictū vehemens exiſtimāt eaȝ laudē hic
ducit maximā qđ illis placeat qui vobis vniuerſis ⁊ populo placent. quoꝝ opera in bel-
lo in ocio in negocio ſuo quiſqȝ tēpore vſus eſt ſine ſupbia. Videtur autē ſe leniꝰ defendiſ
ſe. q: ſciebat Lelio ⁊ Scipioni non ingratā eſſe hanc opinionē que tamē magis ⁊ vſq; ad
poſteriora tempora valuit. Q. Memmius in oratione pro ſe ait. P. Africanus qui a Terē
tio perſonā mutuatus que domi luſerat ipſe nomine illius in ſcenaȝ detulit. Nepos aucto
re certo comperiſſe ſe ait. C. Lelium quodam in puteolano. kl. marcij admonitum ab vxo
re temperius vt diſcumberet petijſſe ab ea ne interpellaretur. ſerius tandem ingreſſus tri
cliniū dixiſſe. non ſepe in ſcribēdo magis ſucceſſiſſe ſibi. deinde rogatuȝ vt ſcripta illa pro-
ferret pronūciaſſe verſus qui ſunt in heautontimorumenon Satis pol proterue me ſyri ꝓ
miſſa huc induxerunt. Satra. Terentium exiſtimat ſi modo in ſcribendo adiutoribus in-
diguerit non tam Scipione ⁊ Lelio vti potuiſſe qui tunc adoleſcentuli fuere quā Sulpi
cio Gallo hoīe docto ⁊ qui conſularibus ludis initium fecerit fabulaꝝ dādaꝝ. vel. Q. Fa
bio Labeone ⁊. M. Pompilio cōſulari vtroqȝ ac poeta. Ideo ipſuȝ non iuues deſignaſſe
qui ſe adiuuaſſe dicerentur. Sed viros quoꝝ operam ⁊ in bello ⁊ in ocio ⁊ in negocio po
pulus ſit expertus. Poſt editas comedias quintum atqȝ trigeſimum egreſſus annum cau
ſa euitande opinionis. quia videbatur aliena pro ſuis edere ſe ꝑcipiendi grecoꝝ inſtituta
moreſqȝ quos ꝑinde exꝓmeret in ſcriptis egreſſus eſt neqȝ ampliꝰ rediit. De morte eiꝰ Vol
catius tradit. Sed vt Afer. ſex populo edidit comedias iter hinc in aſiā fecit. Nauim quā
ſemel cōſcendit viſus nunq̄ eſt ſic vita vacat. Q. conſcius redeuntem e grecia periſſe in

mari dicit cum centũ ⁊ octo fabulis cõuerſis a Menãdro. Ceteri mortuũ eſſe in archadia
ſtimphali ſinu lucadie tradunt. Gn. Cor. Dolobella: Marco fuluio nobiliore cõſulibus:
morbo implicitum acri dolore ac tedio amiſſaꝝ fabulaꝝ: quas in naui pmiſerat: ac ſimul
fabulaꝝ quas nouas fecerat. Fuiſſe dicit̃ mediocri ſtatura: gracili corpore: colore fuſco. Re
liquit filiam que equiti Ro. nupſit. Item hortulos .xx. iugeꝝ via Appia ad Martis villã:
quo magis miror Portiũ ſcribere. Scipio nil pfuit: nihil ei Lelius: nihil Furius. Tres p
idem tempus qui agitabant nobiles: facillime coꝝ ille opera: ne domum quidem habuit
cõducticiam ſaltem vt eſſet quo referret obitum domini ſeruulus. Hunc Afranius quidẽ
omnibus comicis prefert: ſcribens in cõpitalibus. Terentio nõ ſimilem dicens quẽpiam
Vulcanus autem nõ ſolum Neuio ⁊ Plauto ⁊ Cecilio: ſed Liuio quoqꝫ poſtponit. Cicero
in Limone hactenus laudat. Tu quoqꝫ qui ſolus lecto ſermone terenti: Cõuerſum expreſ-
ſumqꝫ latina voce Menandꝝ: In medio populis ſedatis vocibus effers. Quid quod co
me loquens ac omnia dulcia dicens. G. Ceſar. Tu quoqꝫ tam ſubmiſſo dimidiate menan
der Poneris: ⁊ merito puri ſermonis amator: Lenibus atqꝫ vtinã ſcriptis adiuncta foret
vis: Comica vt equato virtus polleret honore Cum grecis: neqꝫ in hac deſpectus pte ia-
ceres Vnũ hoc maceror ⁊ doleo tibi deeſſe Terenti. Hec Suetonius trãquillus. Nam du
os Terentios poetas fuiſſe ſcribit Metius: quoꝝ alter fregellanus fuerit Terentius liber
tus. Alter libertinus terentius afer patria de quo nunc loquimur: Scipionis fabulã edi-
diſſe Terentius Valegius natiõe ait: he que vocant̃ fabule cuie ſunt: num has qui iura po
pulis recẽſentibus dabat ſummo honore affect⁹ fecit fabulas? Que ab Appollodoro trãſ-
late eſſe dicunt̃ comico: phormio ⁊ ecyra. Quatuor reliqne a Menandro: ex quibus ma-
gno ſucceſſu: ⁊ pcio ſtetit Eunuch⁹ fabula ecyra ſepe excluſa vix acta eſt. INICIUM
Tragedie ⁊ comedie a rebus diuinis eſt inchoatũ: quibus p fructibus vota ſoluẽtes ope-
rabant̃ antiqui. Nam incenſis iam altaribus ⁊ admoto hirco id genus carminis quod ſa
cer chorus reddebat libero patri tragedia dicebatur: vel hoc eſt
ab hirco hoſte vineaꝝ ⁊ a cantilena eius ipſius rei apud Virgiliũ plena fit mentio: vel qđ
hirco donabat̃ eius carminis poeta: Vel quod vter eius muſti plenus ſolẽne pmium can
toribus fuerat: Vel quod ora ſua fecibus perlinebant ſcenici ante vſum perſonarum ab
Heſchilo repertum. Feces enim dicunt̃ grece ⁊ his quidem cauſis tragedie
nomen eſt inuentũ. At vero nõdum coactis in vrbem athenienſibus cũ Apollini nomio
i. paſtoꝝ vicinorum ve preſidi deo cõſtructis aris in honorem diuine rei: circum attice vi-
cos: villas pagos: ⁊ cõpita feſtum carmen ſolenniter cantarent orta eſt. Comedia
qđ eſt comeſſatum ire cantantes: quod appoſitis ſolenni die: vel ama
torie laſciuientibus choris comicis nõ abſurdum eſt. Itaqꝫ vt rerum ita etiam temporum
ipſoꝝ cepto ordine tragedia primo plata eſſe cognoſcitur. Nam vt ab incultu ⁊ feris mo-
ribus paulatim puentum eſt ad manſuetudinem: vrbeſqꝫ ſunt cõdite: ita mitior atqꝫ otio-
ſa pceſſit. Ita res tragice longe ante comicas inuente ꝗuis retro priſca voluentibus repe
riatur. Theſpis tragedie primus inuentor: ⁊ comedie veteris pater Eupolis cum Cratino
Ariſtophaneqꝫ eſſe credat̃. Homerus tamẽ qui fere omnis poetice largiſſimus fons eſt:
etiam his carminibus exempla pbuit: ⁊ velut quadam ſuoꝝ operꝝ lege pſcripſit: qui iliadẽ
inſtar tragedie: odyſſeam ad imaginẽ comedie feciſſe monſtrat̃. Naꝫ poſt illius tale tantũ
qꝫ documentũ ab ingenioſiſſimis imitatoribus ⁊ digeſta ſunt in ordinem: ⁊ diuiſa ſunt ea
que etiã tum temere ſcribebant̃ adhuc impolita: atqꝫ in ipſis rudimentis: haud quãquã
vt poſtea facta ſunt decora atqꝫ lenia: adeo vt ea ppria de tragedia dicenda ſunt. De titu-
lo ppoſiti operis ſiue inſtantis in alia tẽpora differamus: ⁊ de his fabulis iam loquamur
quas Terentius imitatus eſt. Poſtꝗ demonſtrãde originis cauſa de vtriuſqꝫ generis ini-
tio diximus: quod neceſſe eſt iam dicamus. Comedia fere vetus vt ipſa quoqꝫ olim trage
dia ſimplex carmen: quẽadmodum iam diximus fuit: quod chorus circa aras fumantes
nunc ſpaciatus: nunc reuoluens gyros cũ tybicine cõcinebat. Sed primo vna pſona ſub
ducta eſt cantoribus: que reſpõdẽs alternis choro locupletauit: Varia-

uitqȝ rem muſicam:tum altera:tum tertia:⁊ ad poſtremum creſcente numero ꝑ actores di-
uerſos:perſone:palle:cothurni:ſocci:⁊ ceteri ornatus atqȝ inſignia ſcenicoꝝ reperta: ⁊ ad
hoc vnicuiqȝ ſuus habitus:⁊ ad vltimum qui primaꝝ partium: qui ſecundarum ⁊ tertiaꝝ
quartiqȝ loci atqȝ quintarū actores eſſent diſtributa ⁊ diuiſa quinta partita acta eſt tota fa-
bula:que tamen in ipſis ortus ſui velut quibuſdaȝ incunabulis ⁊ vix dum incipiens
dicta eſt archea. Idcirco quia nobis parumper cognitis vitijs
aut quia ineſt in ea velut hyſtoria fides vere narrationis: ⁊ denominatio
omnium de quibus libere deſcribebatur. Etenī per priſcos poetas nō vt penitus ficta ar-
gumenta:ſed res geſte a ciuibus palā tum eoꝝ ſepe qui geſſerant noīe decantabanẜ. Ideo
ipſa ſuo tempore moribus multū ꝓfuit ciuitatis:cū vnuſquiſqȝ caueret culpa ne ſpectacu-
lo exteris extitiſſet:⁊ domeſtico ꝓbro. Sed cum poete abuti licentius ſtilo ⁊ paſſim ledere
ex libidine cepiſſent plures bonos:ne quiſq̃ in alteꝝ carmē infamie poneret:lata lege ſan-
xerunt. Et hinc deinde aliud genus fabule ſatyra ſumpſit exordium:que a ſatyris[quos il
lotos ſemꝑ ac petulantes deos ſcimus eſſe]vocitata eſt. Et ſi aliunde nomen praue putāt
alij:hec que ſatyra dicit̃ eiuſmodi fuit:vt in ea q̄uis duro ⁊ veluti aggreſti modo de vitijs
ciuium:tamē ſine vllo ꝓprij nominis titulo carmen eſſet. Quod item genus comedie mul
tis obfuit poetis:quū in ſuſpitiōem potentibus ciuibus veniſſent illoꝝ facta reſcripſiſſe in
peius ac deformaſſe genus ſtilo carminis:quod primo Lucilius nouo cōſcripſit modo:vt
poeſim inde feciſſet.i.vnius carminis plures libros. hoc igit̃ quod ſupra diximus malo co
acti omittere ſatyram aliud genus carminis   hoc eſt nouam co
mediā reperiere poete que argumento cōmuni magis:⁊ generaliter ad omnes hoīes qui
mediocribus fortunis agunt pertineret:⁊ minus amaritudinis ſpectatoribus:⁊ eadē ope-
ra multū delectationis afferret. Cōcinna argumento:cōſuetudine cōgrua:vtilis ſentētijs:
grata ſalibus:apta metro. Ut dicit̃ ſuperiores ille ſuis queqȝ celebrabant̃ auctoribus: ita
hec   Quum multoꝝ ante hac poſtea tum ꝑcipue
Menandri Terentijqȝ eſt: de qua cū multa dicenda ſint ſat erit: tamen velut admonendi
lectoris cauſa quid de arte comica veterum chartis cōtinetur exponere. Comedia vetus
vt ab initio chorus fuit:paulatimqȝ perſonaꝝ numero in quinqȝ actus ꝓceſſit:ita paulatiȝ
velut attrito atqȝ extenuato choro ad nouam comediā ſic peruenit:vt in ea nō modo nō in
ducat̃ chorus:ſed ne locus quidam vllus iam relinquat̃ choro. Nam poſtq̃ ocioſo tēpore
faſtidioſior ſpectator effectus eſt:tunc cū ad actores ab auctoribus fabula tranſibat: cum
ſurgere ⁊ adire cepiſſet admonuit poetas primo quidem choros locum eis relinquentes
vt Menander fecit hac de cauſa:nō vt alij exiſtimant. Alij in proſcenione locū quidem re
liquerunt:quod latini fecerunt Comici: vnde apud illos dirimere actus quinqȝ partitos
difficile eſt:Cū etiam greci ꝓlogos nō habent more noſtrorum quos latini habent. Dein-
de   et deos argumētis narrandis machinatos. Cete
ri latini inſtar grecoꝝ habent Terentius nō habet ad hoc ꝓtatica ꝓſopa:⁊ perſonas extra
argumentum accerſitas nō facile ceteri habent:quibus Terentius ſepe vtitur: vt per haꝝ
inductiones facile pateat argumentum. Ueteres ⁊ ſi ipſi quoqȝ in metris negligētius vſi
ſunt iambici verſus duntaxat in ſecundo ⁊ quarto loco:tamen a Terentio vincunt̃ reſolu-
tione huius metri quātum cōminui poteſt ad imaginem proſe orationis: tum perſonaꝝ
leges circa habitum etatem:officium:partes agendi nemo diligentius Terentio cuſtodi-
uit: quin etiam ſolus auſus eſt in fictis argumentis quum fidem veritatis aſſequeretur:
etiam cōtra preſcripta comica meretrices interdum nō malas introducere: quibus tamen
cur bone ſint:⁊ voluptas per ipſum ⁊ cauſa nō deſit:hec quum artificioſiſſima Terentius
fecerit:tum illud eſt admirandum quod ⁊ morem retinuit vt comediam ſcriberet:⁊ tempe
rauit affectū ne in tragediam tranſiliret. quod cum alijs rebus minime obtentuȝ ⁊ a Plau
to ⁊ ab Afranio ⁊ Accio ⁊ multis fere magnis comicis inuenimus. illud quoqȝ in terenti-
anas virtutes mirabile:quod eius fabule eo ſunt temperamento: vt neqȝ extumeſcant ad
tragicam celſitudineȝ:neqȝ abijciant̃ ad hiſtrionicam. Adde quod nihil abſtruſum ab eo

ponitur aut quod ab hyſtoricis [illegible]quirendum ſit: quod ſepius Plautus facit ⁊ eo eſt obſcurior in pluribus locis. Adde q̄uod argumēti ac ſtili ita attente memor eſt vt nuſq̄ claudicarit aut errauerit que obeſſe potuerunt. tum quod media primis atq̄ poſtremis ita nexuit. vt nihil additum alteri ſed ap[illegible] ⁊ ex ſe totum ⁊ vno corpore videatur eſſe cōpoſitum. Illud quoq̄ mirabile in eo primo quod nō ita miſcet perſonas quatuor vt obſcura ſit earum diſtinctio. Et item quod nihil ad populum facit actorem velut ex tragedia loqui quod vitium Plauti frequentiſſimum eſt. illud etiam inter ceteras eius laude dignum videtur ꝙ locupletiora argumenta ⁊ duplicibus negocijs delegerit ad ſcribendum. nam excepta ecyra in qua ſcribit Pamphili amorē cetere quinque binos adoleſceutulos habent. illud vero tenendum eſt ne latinos multa fabularū genera ꝓtuliſſe. ⁊ vt Togatas a Scenicis atq̄ argumentis latinis ꝓteratas ad dignitatem perſonarum tragicarum ⁊ latina hyſtoria. Attellanas a ciuitate campanie vbi actitate ſunt plurime. Rhyntonicas ab actoris nomine. Tabernarias ab humilitate argumenti et ſtili. Mimos ab diuturna imitatione vilium rerum ⁊ leuium perſonarum. Inter tragediam autem ⁊ comediam tum multa tum in primis hoc diſtat: ꝙ in comedia mediocres fortune hominum: parui impetus: pericula q̄ letiq̄ ſunt exitus actionum. At in tragedia omnia cōtraria: ingentes perſone: magni timores: exitus funeſti habentur: ⁊ illic turbulēta prima: tranquilla vltima. In tragedia cōtrario ordine res aguntur: tum quod in tragedia fugienda vita: in comedia capeſſenda exprimitur. Poſtremo ꝙ omnis comedia de fictis eſt argumentis. Tragedia ſepe de hyſtorica fide petitur. Latine fabule primo a Liuio Andronico ſcripte ſunt ad cunctas res: etiam cum recentius idem poeta ⁊ actor fabularū ſuarum fuiſſet. Comedie autem motorie ſunt: aut ſtatarie aut mixte: motorie turbulente: ſtatarie quietiores: mixte ex vtroq̄ actu cōſiſtentes. Comedia per quatuor partes diuiditur: Prologum: Protheſim: Epitaſin: Cataſtrophen. Prologus eſt velut ꝑfatio quedā fabule: in quo ſolo licet preter argumentum aliquid ad populum: vel ex poete: vel ex ipſius fabule: vel ex actoris cōmodo loqui. Protheſis primus eſt actus initiumq̄ dragmatis: Epitaſis incrementum ꝓceſſuſq̄ turbarum: ac totius vt ita dixerim modus erroris. Cataſtrophe cōuerſio rerum eſt ad iocundos exitus patefacta cunctis cognitione geſtorum. Comedia eſt fabula diuerſa conſtituta cōtinens affectum ciuilium ac priuatorum: qua diſcitur quid ſit inutabile: quid contra euitandum: hanc greci ſic diffiniere

Comediam eſſe Cicero ait imitationem vite: ſpeculum cōſuetudinis: imaginem veritatis: Comedie autem more antiquo dicte: quia in vicis huiuſmodi carmina initio agebantur apud grecos: vt in Italia compitalicis ludicris admixto ꝓnunciationis modulo quo dum actus cōmutantur populus detinebatur: Aut hoc eſt ab actu vite hominum qui in vicis habitabant ob mediocritatem fortunarum non in aulis regijs: vt ſunt perſone tragice. Comedia vero quia poema ſub imitationē vite atq̄ ſimilitudine cōpoſitum in geſtu ⁊ ꝓnunciatione conſiſtit. Comedia apud grecos dubium eſt quis inuenerit primus apud latinos certum eſt: ⁊ Comediam ⁊ Tragediam: ⁊ Togatam primo Liuium Andronicum reperiſſe: qui ait Comediam eſſe quotidiane vite ſpeculum: nec iniuria. Nam vt intenti ſpeculo veritatis liniamenta facile per imagines colligimus: ita lectione comedie imitationem vite conſuetudiniſq̄ non egerrime animaduertimus. Huius autem originis ratio ab exteris ciuitatibus moribuſq̄ ꝓuenit. Athenīēſes nanq̄ atticam cuſtodientes elegantiam cum vellent ma'e viuentes notare in vicos ⁊ cōpita ex omnibus locis leti alacreſq̄ veniebant: ibiq̄ cum hominibus ſingulorum vitia publicabant: vnde nomen compoſitum vt comedia vocaretur. hec autem carmina primitus in pratis mollibus agebantur: nec decrant premia quibus ad ſcribendum doctorum ꝓuocarentur ingenia: ſed et actoribus munera offerebantur: quo libentius iocundo vocis flexu ad dulcedinem cōmendationis vterentur. Caper nanq̄ ꝓ dono is dabatur: quia vitibus noxiū animal habebatur: a quo etiam tragedie nomen exortū eſt. Nōnulli autē ex amurca olei fece: que eſt

humoꝛ aquatilis tragediam dici vocariqꝫ maluerunt: qui ludi quū per artifices in hono-
rem liberi patris agerentur. etiam ipſi comediarū tragediarūqꝫ ſcriptoꝛes huius dei velut
preſens numen colere venerariqꝫ ceperunt: cuius rei ꝓbabilis ratio extitit. Ita eñ carmīa
inchoata preferebantur. vt per ea laudes eius ⁊ facta glorioſa celebrari proferriqꝫ conſta-
ret: tum paulatim fama huius artis increbuit. Theſpis autem primus hec ſcripta in oīum
noticiam protulit. poſtea eſchylus ſecutus prioꝛis exemplum publicauit de quibus ita Ho-
ratius in arte poetica loquitur. Ignotum tragice genus inueniſſe camene Dicitur ⁊ plau-
ſtris inuexiſſe poemata theſpis. Que canerent agerentqꝫ peruncti fecibus oꝛa. Poſt hunc
ꝑſone palleqꝫ repertoꝛ honeſte eſchylus ⁊ modicis intrauit pulpita tignis. et docuit magnū
qꝫ loqui nitiqꝫ cothurno. Succeſſit vetus his comedia non ſine multa Laude. ſed in viciū
libertas excidit ⁊ vim. Dignam lege regi lex eſt accepta choruſqꝫ. Turpiter obticuit ſubla-
to iure nocēdi. Nil intentatū noſtri liquere poete. Nec minimū meruere decus veſtigia gre-
ca. Auſi deſerere ⁊ celebrare domeſtica facta. Uel qui pretextas vel qui docuere togatas.

Fabula generale nomen eſt. eius due prime partes ſunt tragedia ⁊ comedia. Si latina
argumentatio ſic pretextata dicitur. Comedia autē multas ſpecies habet. aut eñ palliata
ē aut togata aut tabernaria aut attellana aut mimm⁹ aut rhynthonica aut planipedia. Pla-
nipedia autē dicta ob humilitatē argumenti eius ac vilitatē actoꝝ qui non cothurno aut
ſocco vtuntur in ſena aut pulpito: ſed plano pede. vel ideo ꝙ non ea negocia continet que
perſonaꝝ in turribus aut in cenaculis habitantiū ſunt: ſed in plano ⁊ humili loco. Perſo-
nati primi egiſſe dicuntur comediam Cincius ⁊ Faliſcus. Tragediam Minutius ⁊ Pro-
thonius. Omniū autē comediaꝝ ſcripta ex quattuoꝛ rebus oīno ſumūtur: nomine: loco
facto: euētu. Nomine vt phoꝛmio ecyra gurgulio epidicus. Loco vt andria leucadia brun-
duſina. Facto vt eunuchus aſinaria captiui. Euentu cōmoꝛientes crimen heautontimoꝛu-
menon. Comediarum foꝛme ſunt tres palliate grecum habitum referentes: quas nōnul-
li tabernarias vocant Togate iuxta foꝛmam ꝑſonaꝝ habitū togatū deſiderantes. Attella-
ne ſalibus ⁊ iocis cōpoſite que in ſe non habent niſi vetuſtam elegātiam. Comedia autē
diuiditur in quattuoꝛ partes Prologum Protheſin Epitaſin Cataſtrophen. Prologus
eſt prima dictio a grecis dicta   id eſt antecedens veram
fabule cōpoſitionē. elocutio eius ſpecies quattuoꝛ ſunt   Commēdati-
tius qua fabula vł poeta cōmendatur   Relatiuus quo aut
aduerſario maledicta aut gratie populo referuntur
Argumentatiuus fabule argumentū exponens   Mixtus
oīa hec in ſe cōtinens. Inter prologum ⁊ prologiū quidam hoc intereſſe voluerunt. ꝙ ꝓ-
logus eſt vbi poeta excuſatur aut fabula cōmendatur. Prologium autem eſt quū tantum
de argumento deducitur. Protheſis eſt primus actus fabule: quo pars argumenti explica-
tur pars reticetur ad populi expectationem tenendam. Epitaſis inuolutio argumenti cu-
ius elegantia cōnectitur. Cataſtrophe explicatio fabule per quam euentus eius approbat.
In pleriſqꝫ fabulis ipſaꝝ nomina ꝓpria ponebantur quam poetaꝝ: in nōnullis poetarū
quam fabularum: cuius moꝛis diuerſitatem antiquitas pꝛobat. Nam quū primum aliqui
fabulas ederent ipſarum nomina pronūciabantur anteqꝫ Poete pronūciaretur: ne aliqua
inuidia a ſcribendo deterreri poſſet. Cum autem per editionem multarum poete iam eſſet
auctoꝛitas acquiſita: rurſus pꝛioꝛa poetarum nomina proferebantur vt per ipſoꝛum voca-
bula fabulis attentio acquireretur. Actas diuerſis ludis manifeſtum eſt inſcribi. Nam lu-
doꝛum quattuoꝛ ſunt ſpecies: quos curules ediles munere publico curant. Megalenſes
magnis dijs conſecrati quos greci
appellant. Funebres ad retinendum populum inſtituti dum pompa
funeri decreta in honoꝛem patricij viri plene inſtruitur. Plebei qui pro ſalute plebis ludū-
tur: appollinares appollini conſecrati. In ſcena due are poni ſolebāt dextra liberi: ſiniſtra

ctus dei cui ludi fiebant. Unde Terentius in Andria ait. Exara ſumeverbenas. Hinc Uly
xem palliatum ſemꝑ inducunt ſiue ꝙ aliquando inſaniam ſimulauit. quo tempoꝛe tectum
eſſe volunt: ne agnitus cogeretur in bella prodire; ſeu ob ſingularem ſapientiam qua te
ctus munitusq́ȝ plurimũ ſocijs pꝛofuit. Huius eñ virtutis erat animum ſemꝑ decipiētis in
genium. Nōnulli ithace incolas ſicut locros palliatas fuiſſe cōmemorāt Achillis ſiue neo
ptholemi pſone dyademata habent: ꝗuis regalia ſceptra nunꝗ̄ tenuerint; cuius argumē
ti pꝛobatio talis inducitur ꝙ nunꝗ̄ cum reliqua grecie iuuentute ad gerēda cum troianis
bella ſacramenta cōiurationis inierunt nec vnꝗ̄ ſub agamennonis imperio fuerunt. Co
micis ſenibus candidus veſtitus inducitur: quod is antiquiſſim⁹ fuiſſe memoꝛatur. Ado
leſcentulis diſcoloꝛ attribuitur. Serui comici amictu exiguo conteguntur: pauptatis anti
que gratia vel quo expeditioꝛes agant. Paraſiti cum in toꝛtis pallijs veniūt: leto veſtitus
cādidus erumnoſo abſoletus: purpureus diuiti pauperi phoniceus datur. Militi clamis
purpurea puelle habitus peregrinus inducitur; leno pallio varij coloꝛis vtitur. Meretrici
ob auariciam luteum datur. Syrmata dicta ſunt ab eo ꝙ trahūtur que res ob ſcenicam
luxuriam inſtituta eſt. Eadem in luctuoſis pſonis incuriā ſui ꝑ negligentiā ſignificāt. Au
lea quoq́ȝ in ſcena ī terra ſternūtur: qḋ pictus oꝛnatus erat ex attaliqua regia romāvſq́ȝ ꝑ
latus eſt. pro quibus ſuppara etas poſterioꝛ accepit. Eſt autē minutū veluȝ qḋ populo ob
ſiſtit dum fabularum actus cōmutantur de vmbꝛa hiſtriones ꝓnūciabant. Cantica vero tēpe
rabātur modis non a poeta. ſed a perito artis muſice factis. Neq́ȝ eñ oīa iiſdeȝ modis in
vno cantico agebantur. ſed ſepe mutatis vt ſignificant qui tres numeros. in comedijs po
nunt que tres cōtinent mutatos modos cantici illius. qui hmōi modos faciebant. Nomē
in pꝛincipio fabule ⁊ ſcriptoꝛis ⁊ actoꝛis ſupponebāt. hmōi adeo carmīa ad tibias fiebāt
vt his auditis multi ex populo ante diſcerēt ꝗ̄ fabulam acti ſcenici eſſent oīno ſpectatorī
bus ipſis antecedentes titulus pꝛonūciaretur. Agebantur autē tibijs paribus aut imparī
bus: ⁊ dextris aut ſiniſtris. Dextre autē tibie ſua grauitate ſeriem dictionēq́ȝ comedie pro
nunciabant. Siniſtre ⁊ ſerrane acuminis leuitate ⁊ iocum in comedia oſtendebant. Ubi
autē dextra ſiniſtra fabula inſcribebatur, mixtim ioci ⁊ grauitates denūciabantur. Poeta
cum primū animū ad ſcribendū appulit. Comedia andria cum palliata ſit fabula de loco
nomen accepit, ⁊ a Menandꝛo prius ⁊ nunc ab ipſo Terentio qui cum de Chriſide loque
retur ſic ait. Hei vereoꝛ nequit andria appoꝛtet mali. ⁊ hoc cōmune vocabulū eſt. ⁊ in gre
ca ⁊ in latina lingua hec maioꝛi ex pte motoꝛia eſt. Continetq́ȝ actus amatoꝝ adoleſcētiuȝ
ex partibus patrū pꝛioꝝ callidi ſerui: aſtute ancille ſerue ſenes: adoleſcentule liberales. In
hac pꝛime partes ſenis Simonis ſunt ſecūde Daui tertie Cremetis ⁊ deinceps reliquoꝝ
pꝛologus in hac acer inducitur ⁊ in aduerſarios nō mediocriter aſpiratur. ſed tamē id ſub
tiliter ſit vt oīa laceſſitus facere videat ac dicere. hic pꝛotheſis ſubtilis: epitaſis tumultuo
ſa: cataſtrophe penetragica, ⁊ tamē repente ex his turbis in tranꝗllū peruenit. Hec pꝛima
acta eſt ludis megalenſibus Marco fuluio edilibus ⁊. M. glabꝛione. Q. minutio Uale
rio currulibus egerūt. L. Attilius latinus pꝛeneſtinus. ⁊. L. ambiuius turpio modos fecit
Flaccus claudij tibijs parib⁹ dextris ⁊ ſiniſtris: et eſt tota greca edita. M. marcello ⁊ Sul
pitio cōſulibus pꝛonūciataq́ȝ eſt Andria Terentij ob incognitū adhuc nomen poete ⁊ mi
noꝛis apud populū auctoꝛitatis ac meriti. De verbis auctenticis lepide diſtincta eſt ⁊ ſuc
ceſſu aſpecta pꝛoſpero hoꝛtamento poete fuit ad alias conſcribendas. Initium autem
id eſt aduenticiā perſonaȝ recepit Soſie propter euol
uendam argumenti obſcuritatem pſonam autē pꝛotatica ea intelligitur que ſemel inducta
in pꝛincipio fabule in nullis deinceps fabule partibus adhibetur. Ad notādū ſane puella
rum liberalium nullaȝ oꝛationem in pꝛoſcenio induci in Comedia palliata pꝛeter inuoca
tionem Iunonis lucine que ⁊ ipſa quoq́ȝ poſt ſcenam fieri ſolet.